

BUCOVINENI ÎN VIAȚA CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ A ROMÂNIEI POSTBELICE (VII)¹

VASILE I. SCHIPOR

Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit (VII)

(Zusammenfassung)*

Die Flucht und das Schicksal der Bukowiner Flüchtlinge in Juni 1940, bzw. März-April 1944 waren sogenannte „Tabu-Themen“ in Rumänien vor den 1989er Ereignissen. Indem es die Forschungen in dieser Hinsicht weiterführt, gehört das dokumentarische Material *Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit* (VII) zu den wenigen allein stehenden Werken, die diesen ergebnisreichen Forschungszweig gewählt haben.

Innerhalb der Beschäftigungen mit der Kulturgeschichte im allgemeinen, aber auch mit der Literatur- und Sozialgeschichte insbesondere, ergänzt die unterliegende Studie die bisherigen Kenntnisse durch die Forschung eines Bereiches der gegenwärtigen Geschichte, den die Forscher langer Zeit vermieden haben und der als Bestandteil des nationalen und europäischen kulturellen Patrimoniums verstanden wird.

In diesem Sinne und trotz vieler Schwierigkeiten (Zerstreuung der Bukowiner im ganzen Gebiet Rumäniens, die Auswanderung mancher von ihnen in den Okzident, die Unzuverlässigkeit einiger Quellen und der Mangel an Mitteln für Feld-, Archiv- und Bibliothekforschung, die Ablehnung oder sogar die Angst vieler Überlebenden, ihre Memoiren zu schreiben, das schwache Interesse der Nachfolger an der Familienforschung usw.) haben wir diese Studie verfasst, um sie zukünftig in einem biobibliographischen Nachschlagewerk mit alphabetisch geordneten, einer breiten Kategorie von aus der Bukowina geflüchteten Bukowinern verschiedener Nationalitäten und Konfessionen zugänglichen Daten einzubeziehen. All das ist ein Beweis für die deutliche Präsenz der Bukowina in der kulturell-wissenschaftlichen Entwicklung des Landes durch eine hervorragende schöpferische, heute wenig bekannte und bewertete Tätigkeit.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Flucht, Vertreibung, Deportation, Ribbentrop-Molotov Pakt, europäisches Drama für mehrere Generationen, Kriegsoffer, politischer Schuld, ethnische Diskriminierung und Hass, tragische Lebenserfahrungen, extreme Situationen, Authentizität und Ausdruckskraft, Trauma

¹ Pentru întreaga problematică a temei, vezi un tablou mai amplu în *Bucovineni în viața cultural-științifică a României postbelice* (I), în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul XVII, nr. 2 (35), iulie – decembrie 2010, p. 367–374.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

und soziale Marginalisierung, Erinnerungen an die Flucht, Bewusstseinsstrom, Humanisierung einer tragischen Welt, Bedauern und Nostalgie der Vergangenheit, Bewahrung des tragischen Gedächtnisses der Bukowiner, Genesung der moralischen Reflektion in der Öffentlichkeit, wenig bekannte und bewertete schöpferische Tätigkeit.

Refugiul și destinul refugiaților bucovineni din iunie 1940 și, respectiv, martie–aprilie 1944, au reprezentat un teritoriu tabu în România înainte de evenimentele din 1989. După evenimentele din 1989, aceste teme încep să fie frecventate de către istorici în cadrul unor proiecte de sine stătătoare.

Pentru bucovineni – ca și pentru basarabeni – înțelegerile secrete dintre Hitler și Stalin, parafate în 1939, au avut urmări catastrofale, producând o tragedie europeană pentru mai multe generații.

La fel ca toți refugiații din toate locurile și din toate timpurile, refugiații din Bucovina sunt victime ale războiului. Evenimentele din 1940 și 1944 au produs o schimbare brutală a destinului lor. Ei își părăsesc casa și locurile natale, fugind din calea sovieticilor și devenind „vinovați politic” pentru că au fugit de pe teritoriul U.R.S.S. Statutul lor de refugiați este o vreme incert. Vina lor politică este deseori mascată prin indicarea locului de origine: „originari din Bucovina, stabiliți pe teritoriul R.P.R. după 1 iunie 1940”; „transfugi sau fugiți de pe teritoriul Uniunii Sovietice”². Locurile lor de rezidență sunt Banatul, Vâlcea, Câmpulung Muscel, Pitești, Brașov, București, Deva, Sibiu, Cluj, Oradea, Iași, Piatra Neamț, Gura Humorului, Rădăuți, Suceava, precum și unele localități rurale din preajma acestora (Cața, județul Brașov; Ițcani, Costâna – Suceava; Dornești, Țibeni – Rădăuți, Vama. Aici ei își reorganizează întreaga lor viață, depășind nu de puține ori trauma anilor '40 și marginalizarea socială prin calitățile lor recunoscute: „hărnicie, obișnuință de a face față greului, simț al echilibrului, putere de adaptare, bună organizare a gospodăriei după modelul «neamțului», solidaritate familială și de grup”³.

Ca și în cazul Aniței Nandriș⁴, credința în Dumnezeu, cultul familiei, grija aparte pentru copii, mergând adeseori până la sacrificiul de sine și dragostea de țară îi caracterizează pe refugiații bucovineni, ajutându-i să supraviețuiască în deceniile de după război și să se afirme chiar în viața socială, economică, științifică, literară și culturală din România.

² Conf. Ruxandra Cesereanu, *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Iași, Editura Polirom, colecția „Plural M”, seria „Idei contemporane”, 2006, p. 142–146.

³ *Ibidem*, p. 150.

⁴ Vezi Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cartea, „o capodoperă spontană și naivă a deportării”, este premiată de Academia Română în 1992 și tradusă în mai multe limbi de circulație europeană.

Pentru convingerile lor politice, unii dintre refugiații bucovineni sunt arestați, condamnați și închiși. Puțini reușesc să plece în Occident, urmându-și destinul pe drumurile anevoioase ale exilului.

Continuând preocupările noastre inaugurate în 2010 (dar și altele din literatura istoriografică a problemei), lucrarea *Bucovineni în viața cultural-științifică a României postbelice* își propune să aducă un spor de cunoaștere în istoria temei, prin explorarea unui teritoriu al istoriei contemporane ocolit vreme îndelungată de către cercetători și înțeles de noi ca parte integrantă a patrimoniului cultural național și european. Totodată, facem precizarea că lucrarea noastră se află în intimitatea unor obiective cu semnificație aparte în Bucovina de astăzi: – stimularea, formarea și consolidarea unei conștiințe noi, moderne privitoare la valoarea patrimoniului propriu, ca parte integrantă a patrimoniului european; – apropierea de orizonturi noi de înțelegere și interpretare a faptelor ce aparțin acestui teritoriu al istoriei noastre postbelice; – stimularea interesului pentru cunoașterea despovărată de clișee și stereotipuri a istoriei noastre recente; – menținerea vie a memoriei tragediei bucovinenilor din veacul trecut și „însănătoșirea reflecției morale” în spațiul public din România de astăzi și din vecinătățile sale.

Gândită astfel, în pofida multor dificultăți (risipirea bucovinenilor pe întregul teritoriu al României, migrarea unora dintre ei în Occident, precaritatea surselor și a resurselor destinate cercetării sistematice de teren, arhivă și bibliotecă, refuzul și uneori chiar teama multor supraviețuitori de a-și scrie amintirile, inapetența urmașilor pentru recuperarea memoriei familiei etc.), lucrarea noastră aspiră să devină un dicționar biobibliografic de interes, cuprinzând fișiere deschise pentru o largă categorie de bucovineni, de diverse naționalități și religii, refugiați din Bucovina și ordonate alfabetic. Toate acestea ilustrează, în primul rând, „prezența Bucovinei în evoluția cultural-științifică a țării”, despre care scria Traian Cantemir la începutul anilor '80 din veacul trecut, printr-o remarcabilă „activitate creatoare”, astăzi insuficient cunoscută și valorizată⁵.

Cozărescu, Epifanie E. Născut la 24 ianuarie 1914, în Cernăuți. Fiul lui Eusebie Cozărescu, arhivar la Mitropolia Bucovinei, și al Silviei, născută Iuriceanu. Își petrece copilăria în Cernăuți, fiind educat în spiritul toleranței multietnice a locului, cum va mărturisi târziu într-o compoziție versificată, construită „în stil epistolar”, ca „spațiu al memoriei”: „M-am născut într-un oraș / Răsfirat pe dealuri, / Țețina mi-a fost nănaș, / Prutul m-a scăldat în valuri. // Și-am crescut între români, / Nemți, poleci, ruteni, evrei, / Copii de slugă ori stăpâni, /

⁵ Traian Cantemir, *Dimensiuni cultural-științifice bucovinene*, Cuvânt-înainte la volumul [I. Pînzaru, Petru Froicu], *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I. Suceava, Biblioteca Județeană, 1982, p. 3–7.

Fără să știm ura de rasă și de clasă ce-i”⁶. Epifanie Cozărescu urmează cursurile școlii primare în Cernăuți, apoi învață la Liceul „Aron Pumnul”, al cărui strălucit absolvent devine în 1934. Aici, timp de doi ani, colaborează la revista școlară „Licăriri”, pe care o redactează împreună cu Dumitru Vieru.

În 1934, adolescentul Epifanie E. Cozărescu se înscrie, fără concurs, doar pe baza calificativului maxim, nota 10, primit la bacalaureat, la Facultatea de Medicină din Iași, urmând îndemnul stăruitor al unchiului dinspre mamă, Valerian Cotiușcă, medic militar. În timpul studiilor universitare din „orașul marilor iubiri” (1934–1940), promovează prin concurs externatul, astfel că, din anul al III-lea, devine student extern la Spitalul „Sfântul Spiridon”, iar în anul al IV-lea, este numit intern la Spitalul de Chirurgie și Neurochirurgie „Caritatea”. În ultimii doi ani de facultate, tânărul Epifanie E. Cozărescu este angajat în diverse secții medicale, pe post de cadru medical cu pregătire medie, fiind retribuit, pentru a-și câștiga, astfel, mijloacele de întreținere necesare continuării studiilor.

În 1941, își susține examenul de doctorat în științe medicale, cu teza *Leziunile medulare și rănile de coloană vertebrală*, lucrare axată pe chirurgia și neurochirurgia de război. După susținerea tezei de doctorat, Epifanie E. Cozărescu urmează un „curs scurt de război”, cu durata de două luni, la Școala Medico-Militară din București. În urma absolvirii acestui curs, devine medic de plasă, echivalentul de astăzi al medicului de circumscripție, funcționând la Cubei, în sudul Basarabiei și la Săveni, în fostul județ Dorohoi, unde se implică în combaterea epidemiei de tifos exantematic.

Medicul Epifanie E. Cozărescu este mobilizat în 1944 și participă la operațiunile militare de pe Frontul din Moldova, ca medic în Divizionul II al Regimentului 5 Artilerie Grea, cu gradul de sublocotenent, acordând ajutor răniților în prima linie. În ziua de 24 august 1944, în apropiere de Adjud, sovieticii îi confiscă mașina ambulanței, în care transporta la spitalul din Focșani militari grav răniți, i se iau prin violență cizmele și ceasul, marea pasiune a sovieticilor în al Doilea Război Mondial, după care este făcut prizonier, împreună cu câteva mii de militari români⁷. Peste o săptămână, la Codăești-Vaslui, reușește să evadeze, „prin

⁶ Epifanie Cozărescu, *Poeme paramedicale și dedicații cordiale în stil epistolar și câteva metafore cu har*, ediția a II-a, București, Editura pentru Știință S.I.T., colecția „Fluxul memoriei”, 2007, p. 4.

⁷ „Dezarmarea ostașilor noștri, ca și interdicția tragerilor de artilerie asupra mișcărilor suspecte [de] pe frontul inamic, care tocmai își pregătea masiv ofensiva ce avea să urmeze, constituiau evidente acte de trădare. Ofițerii superiori din sectorul comandat de generalul Racoviță, cuprinzând și zona Regimentului 5 Artilerie Grea, în care serveam și eu, poate erau la curent cu armistițiul care se ticluia la Palatul Regal din București, executând ordinul generator de acalmie, dar noi, cei de jos, habar nu aveam de toate acestea. Ca urmare, făceam pe... eroii apărători de țară, până am căzut în cursa și prizonieratul sovietic: 130 000 [de] robi, scoși din Moldova; halal de așa comandant, halal de așa armistițiu!!! În schimb, generalul Racoviță a devenit ministrul Forțelor Armate în primul guvern de după 23 august” (vezi Epifanie E. Cozărescu, *Paramedicalia. Proză scurtă paramedicală și de alte origini cu nuanță literar-istorică*, [ediție] îngrijită de Camelia Corban și Aspazia Oțel-Petrescu, București, Editura pentru Știință S.I.T., 2007, p. 30).

foc de mitralieră”, din imensul convoi de militari români, capturați după deschiderea „Porților Iașilor”, de către sovietici, noul aliat al României după 23 august, și ajunge la Turnu Măgurele, în 30 septembrie, unde se afla în evacuare familia sa. Ulterior, revine la Săveni.

Ca medic-șef al Spitalului Săveni, Epifanie E. Cozărescu se implică în lupta împotriva tifosului exantematic, a febrei recurente și a tularemiei cauzate de rozătoarele sălbatice, practicând, totodată, și mica chirurgie. În perioada de extindere a epidemiei, agravate și de seceta din 1946–1947, medicul Epifanie E. Cozărescu se infectează și el de tifos, dar de o formă de gravitate medie, fiind ajutat de subchirurgul spitalului, Ion Brânzei.

Căsătorit, în toamna anului 1943, cu Julieta Ciocârlie, fiica lui Gheorghe și a Elenei Ciocârlie, fată frumoasă, după cum o arată fotografiile de epocă, școlită la Pensionul „Notre Dame de Sion” din Iași, artist plastic, absolventă, ulterior, a Școlii Populare de Artă, fiica unui moșier din Borolea-Hănești, fostul județ Dorohoi. Pentru mica moșie, de 80 de ha, moștenită de la tatăl său, aceasta devine indezirabilă pentru noul „regim democrat-popular”. Neacceptând să divorțeze de fiica „fostului moșier”, medicul Epifanie E. Cozărescu este îndepărtat din servicii. De la 1 martie 1949, când se decretează lichidarea gospodăriilor particulare și îi sunt arestate și deportate rudele soției, familiei Cozărescu i se impune „domiciliu obligatoriu” la Roman, unde trăiește „fără casă, fără statut social și fără drept de încadrare în muncă”, îngrijindu-se de creșterea lui Radu, unicul lor fiu. După doi ani, medicul Epifanie E. Cozărescu obține încadrarea la circumscripția medicală din Averești-Roman. În 1952, este adus în Roman ca medic de policlinică, iar după reorganizarea rețelei sanitare regionale, este încadrat la Spitalul „Precista Mare” din oraș, în cadrul Secției de Interne a spitalului. În perioada 1967–1968, urmează un stagiu de pregătire postdoctorală în boli interne, la Clinica a III-a Medicală, de la Institutul de Medicină și Farmacie din Cluj. Concomitent, urmează și cursuri de specializare în istoria medicinei, cu profesorul Valeriu-Lucian Bologa. În 1976, își continuă specializarea la Clinica I Medicală a Institutului de Medicină și Farmacie din Cluj, cu profesorul Constantin Negoită⁸.

La Roman, Epifanie E. Cozărescu inaugurează hidroterapia cu ape de la Strunga, în speță prin cura cu aerosoli, remarcându-se ca medic specialist fiziolog, în boli pulmonare, fiind numit de conducerea Direcției Sanitare Bacău, ca medic de specialitate pneumolog, pentru bolnavii din regiune, suferind de afecțiuni pulmonare acute. Câțiva ani, este detașat la Sanatoriul Slănic Moldova, pentru perioada de vară, acordând asistență de medicină internă, axată, în special, pe domeniul pneumologiei.

Medicul Epifanie E. Cozărescu lucrează până în 1979, când se pensionează.

⁸ Pentru date și informații biografice utile, vezi Epifanie E. Cozărescu, *Curriculum vitae*, în volumul *Paramedicalia. Proză scurtă paramedicală și de alte origini, cu nuanță literar-istorică*, 2007, p. 295–297.

Epifanie E. Cozărescu – consemnează presa, la centenarul nașterii sale – „a lăsat în urma sa numai faceri de bine, pentru toți cei care l-au cunoscut ca medic și ca om. Renumitul medic, fin observator al transformărilor vremurilor sale, s-a stabilit, forțat de vremuri, în 1949, în Roman, oraș care l-a «adoptat» și pe care nu l-a părăsit până la moartea sa. A fost o personalitate emblematică atât a vieții medicale, cât și culturale romășcane, fiind recunoscut de contemporani ca unul ce a pus bazele acelor colecții și muzee dedicate istoriei medicinei și farmaciei. Timp de 70 de ani, a dominat lumea medicală locală, fiind recunoscut pentru grija față de pacienți [și] pomenit de toți cei care i-au trecut pragul suferinzi și au plecat refăcuți și sănătoși. Medicul Epifanie E. Cozărescu este fondatorul colecției Societății de Istorie a Mediciniei și Farmaciei din Roman”⁹.

Se stinge din viață, în Roman, la 4 martie 2010¹⁰.

Bine cunoscut în comunitatea iatro-istoricilor din România, medicul dr. Epifanie E. Cozărescu se numără printre puținii creatori români de colecții și muzee de istoria medicinei și farmaciei. Inițiatorul și președintele de onoare al Societății de Istorie a Mediciniei și Farmaciei din Roman este autorul unor numeroase articole de iatro-istorie romășcană, publicate în presa centrală și locală (vezi „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, „Gazeta de Roman”), susține zeci de comunicări la reuniunile istorice și medico-istorice din țară (centrale, regionale sau locale). Este membru al Asociației medicilor poeți și prozatori. Ca membru, de peste 30 de ani, în consiliul de conducere al Societății Române de Istorie a Mediciniei, el are inițiativa organizării Filialei Roman a societății, pe care a condus-o, ca președinte de onoare, până la sfârșitul vieții. Epifanie E. Cozărescu este ales, în trei rânduri, în legislaturi de câte patru ani, ca membru al Eparhiei Episcopiei Romanului și devine, în 2007, cetățean de onoare al municipiului Roman, titlu conferit prin H.C.L. nr. 30, din 14 martie 2007¹¹.

Lucrarea sa capitală, în domeniu, care fructifică propria-i muncă de cercetare iatro-istorică de peste 40 de ani, este volumul *Istoricul Spitalului Municipal „Precista Mare” din Roman până la bicentenar (1998); parțial și al vieții medico-farmaceutice romășcane*, Roman, S.C. „Știință și tehnică” S.A., 2001, 408 p., elaborată în colaborare cu medicul Octav Clocotici și un colectiv mai larg de medici și farmaciști, volum „bogat ilustrat”, dedicat bicentenarului instituției. Acest volum, de format mare (19,5 x 27,5 cm), care a văzut lumina tiparului cu sprijinul

⁹ Dan Vasiliu, *Un veac pentru veșnicie*, în „Ceahlăul”, cotidian independent al județului Neamț, Piatra Neamț, 24 ianuarie 2014, conf. ziarulceahlaul.ro/100-de-ani-de-la-nasterea-doctorului-epifanie-cozarescu/ (accesat: 13 martie 2016)

¹⁰ În Bucovina de astăzi, fac referire la viața și activitatea medicului dr. Epifanie E. Cozărescu: Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 283; Mircea Irimescu, *Cozărescu, Epifanie*, în volumul *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, volumul II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 160.

¹¹ Vezi și Relu Butnariu (coordonator), *O viață în slujba semenilor. Doctorul Epifanie Cozărescu*, Roman, Editura Mușatinia, 2011, p. 76–84.

unor sponsori și binevoitori, dar și cu implicarea Primăriei municipiului Roman, „se constituie într-o serie de restituiri substanțiale medico-istorice regionale, dar și într-o carte de vizită a unei lumi culturale moldovene aflată la răspântia dintre modernitate și traumele istoriei recente”¹².

Paginile consacrate istoricului Spitalului Municipal „Precista Mare” sunt, cele mai multe, semnate de medicul dr. Epifanie E. Cozărescu: p. 1–94, 111–114, 122–124, 180–184, 200–210, 215–235, 240–259, 286–296, 323–338, 348–352, 358–364, 365–379, 380–388.

Cea de a doua lucrare a medicului dr. Epifanie E. Cozărescu este *Paramedicalia. Proză scurtă paramedicală și de alte origini cu nuanță literar-istorică*, [ediție] îngrijită de Camelia Corban și Aspazia Oțel-Petrescu, București, Editura pentru Știință S.I.T., 2007, 320 p.

De format mare, 20 x 27 cm, volumul „surprinde aspecte ale existenței din perspectiva medicului pasionat de miracolul vieții”. „Cartea conține – după cum precizează editorii – fresce ale unor momente dramatice din istoria noastră: părăsirea Cernăuților, în 1940, aspecte de pe front, tăvălugul comunist și urmările sale, alte evenimente legate de locurile și oamenii de pe aceste meleaguri, trăite de autor sau redade memoriei colective din hățișurile uitării”¹³. Preponderent memorialistic, însă excelând și în cercetarea științifică, volumul prezintă interes pentru cercetătorii preocupați de istoria culturii, în general, și de istoria contemporană, în mod special: „Autorul surprinde viața cotidiană cu tâlc și umor – scrie Camelia Corban –. Povestirile aduc pitorescul și farmecul timpurilor evocate, în care găsim sâmburele înțelepciunii așezate și cuviincioase, tradiții, obiceiuri, întâmplări, portrete de aristocrați sau oameni de rând, toate având semnificații aparte, demonstrând ce este fapta temeinică, curajoasă, uneori temerară, dar întotdeauna într-o excelență profesională, dăruire și omenie fără echivoc. Cartea transmite o energie unică, catalizând idealuri, noblețe și educația aleasă a unei generații de la care avem de învățat”¹⁴. Epifanie E. Cozărescu, un adevărat „războinic medic al binelui”, înfățișează aici, deopotrivă, „destinul neamului românesc în tumultuosul veac XX”, dar și pe cel al unui „om de excepție”, surprins cu onestitate, dintr-o perspectivă amar-contemplativă. În pagini cutremurătoare, fostul sublocotenent Epifanie E. Cozărescu, medicul Divizionului II din Regimentul 5 Artilerie Grea, acuză conducerea superioară a Corpului de Armată de complicitate la „dezarmarea armatei române”, printr-o „tactică diabolică”, urmărind „capturarea a cca 200 000 de soldați”. Prin măsurile luate în cursul lunilor iulie–august 1944, nu s-ar fi urmărit altceva decât „deschiderea „Porților

¹² Octavian Buda, *Medalion Epifanie Cozărescu: iatro-istorie și identitate culturală*, articol postat, la 4 iunie 2011, de către Adrian Majuru, conf www.e-antropolog.ro/.../medalion-epifanie-cozarescu-iatro-istorie-si-ide (accesat: 13 martie 2016)

¹³ Camelia Corban, *ibidem*, notă rezumativă, de însoțire a volumului, imprimată pe coperta a IV-a

¹⁴ *Ibidem*.

Iașilor”, prin care sovieticii au fost „invitați” să pătrundă spre Vaslui, în spatele liniei Erbiceni – Podu Iloaie – Iași și ajutați să facă, astfel, o „teribilă captură”: 150 000 de militari români, făcuți prizonieri și transportați în „imensitatea Rusiei”, din care s-au întors în țară numai 50 000 (p. 38, 39–40).

„Unele informații, în lucrare – precizează autorul –, provin din îndelungata mea practică medicală. Fie că am participat direct la evenimentele descrise, fie că m-am interesat de ele de la distanță, fie că fac parte din practicarea medicinei alopate, fie că se înrudesesc cu aceasta, cu aspecte legate de medicina populară, redarea lor este străbătută de firul deontologiei medicale. Sper ca cele povestite să pună în lumină dragostea ce am manifestat-o mereu pentru iatro-istorie. Ea m-a condus la reînvierea unor momente ce se constituie în adevărate pagini de istorie medicală. [...] Alte informații privesc împrejurări istorice mai puțin cunoscute, dar vrednice de a se regăsi în memoria noastră. Sunt prezentați oameni și redade fapte, locuri și imagini pline de farmecul unor vremi revoluționale. Sunt puse și informații familiale ce vor fi prețioase pentru urmașii mei”¹⁵.

Dintre materialele de interes pentru iatro-istorie și tema noastră: *Dureroasa părăsire a Cernăuților, în 1940*, p. 3–8; *Presa medicală dintre cele două războaie în Moldova de nord (nordul Bucovinei)*, p. 9–16 („Cernăuți medical”, noiembrie 1934–mai 1940, director fondator: dr. Gheorghe Pârvulescu; „Bucovina medicală”, 1 ianuarie 1943–ianuarie 1944, proprietar, director și redactor responsabil: dr. Ion Nandriș); *Viorica Agarici. Mit și adevăr în problema „Trenului morții”*, p. 25–29; *Triste peripeții ale retragerii noastre din Moldova, 1944*, p. 30–40; *Întâmplări fără egal trăite pe văile Bașeului în vremuri grele de război și pace*, p. 41–50; *Leac pentru o durere de cap*, p. 51–55; *Redresarea Spitalului Mixt Săveni, 1941*, p. 56–63; *Primul caz – cel dintâi bun prieten*, p. 64–65; *Colegii mei medici din Săveni de după al Doilea Război Mondial. Un medic amator și un iatro-filosof*, p. 66–72; *O eroare farmaceutică*, p. 73–76; *Peșitorul din Săveni*, p. 77–83; *Aho, aho, copii și frați...*, p. 84–88; *Atestări la Romanul de odinioară*, p. 90–92; *Bărbieri-hirurgi în trecutul Romanului*, p. 93–97; *Dr. Vafrino Marini, primul chirurg specializat românesc (1864–1871)*, p. 101–106; *Un manuscris de folclor medical. Elemente de folclor medical din ținutul Romanului*, p. 107–113; *Evoluția limbajului medical în zona Romanului*, p. 114–117; *Și la Dulcești s-a zămislit Unirea Principatelor Române*, p. 118–126; *Din relațiile profesorilor Gheorghe Marinescu și Victor Babeș cu Romanul*, p. 127–129; *Rezultatul unui consult medical celebru*, p. 130–133; *Doctorul Nicolae Fălcoianu, Cetățean de Onoare al orașului Roman*, p. 134–136; *Cum am devenit medico-istoric*, p. 161; *Muzeul medico-farmaco-istoric al Spitalului din Roman*, p. 165–167; *Contribuții la istoricul fondării Băilor Slănic Moldova și la istoricul citoririi Bisericii „Sfântul Ilie și Cuviosul Axentie” din Slănic*, p. 168–186; *Biserica „Precista Mare” din orașul Roman*, p. 187–233 (studiu bogat ilustrat). Sumarul acestui volum compozit mai cuprinde: *Compendiu*

¹⁵ Epifanie E. Cozărescu, *Introducere, ibidem*, p. 1.

fotografic, p. 250–274 (reproducerile după diverse fotografii surprind locuri și oameni din cariera autorului); medalioane, însoțite de fotografii, p. 275–285; *Despre „experimentul original românesc” din 1913 și urmările sale*, p. 286–294 (ilustrat cu admirabile fotografii de epocă); *Curriculum vitae*, p. 295–297, precum și un album de familie, reunind în paginile sale trei generații, p. 298–310, urmat de un corp de documente privind recunoașterea publică a activității medicului dr. Epifanie E. Cozărescu, p. 311–317.

Cea de a treia carte a medicului Epifanie E. Cozărescu se intitulează *Poeme paramedicale și dedicații cordiale în stil epistolar și câteva metafore cu har*, ediția a II-a, București, Editura pentru Știință S.I.T., colecția „Fluxul memoriei”, 2007, 97 p. Aici, potrivit autorilor menționați într-un *Adaos cu aprecieri*, p. 93–97, medicul-poet „cultivă o poezie a cotidianului firesc”, realizând „un bilanț liric al existenței sale”, în cadrul căruia omagiază Bucovina și orașul său natal, Cernăuți, și săvârșește, ritualic, o permanentă „închinare medicinei”: „Medicină, dragă medicină, / De la tine le învăț eu toate: / Inimă deschisă, -ncredere deplină, / Fiecare om să-mi fie frate” (p. 95). Locuri dragi (Cernăuți, Iași, Roman, Slănic Moldova), oameni pentru care poartă o dragoste nedezmintită (Dragoș Vitencu, „vajnic intelectual bucovinean”, p. 61–62; Dumitru Vieru, fiu de cantonier CFR de lângă Cernăuți, coleg de liceu, colaborator la revista școlară „Licăriri”, victimă a Pactului Ribbentrop–Molotov, „ispășind pe nedrept 20 de ani deportare în Siberia”, pe care îl reîntâlnește în București, la 28 iunie 1979), p. 67; Julieta Cozărescu (poemele închinare soției sale, după moartea acesteia, sunt ca o „simfonie neterminată”, în care „solistele [îi] tot zumzăie în gând” pe drumul spre Nirvana). „Rugăciunea-colind” din 2000, *Rugă pentru medici și medicină*, este un text tulburător, răvășind realitatea lumii noastre din post-tranziție: „Iartă-ne, Doamne, că toot adunăm / În trusă dureri câte nu-ncap, / Ofrandă să le închinăm / Zeilor-medici Hygea și Esculap. // Și iartă că moartea o prindem adesea în cui, / Redând o nouă speranță de viață celor epuizați, / Cu sânge de-al nostru când alt sânge nu-i, / Cu-a noastră suflare la cei de [oxigen] însetați. // [...] În fine, astfel ușurați și iertați de păcate, / Pornim iarăși lupta cu boala, cu moartea, cu durerea, / Având aliați – cu sfinții mai noi – pe anticii fauri de sănătate: / Apollon, Esculap și Hygea; / Iar pentru ca ruga de față să aibă-o primire mai bună / O colindăm în dulcea noastră limbă română” (p. 17, 18).

În Capitolul IV, *Închinare Bucovinei*, un text se intitulează *Eliberare...?* și surprinde în construcția-i baladescă invazia sovietică din 1940: „Bucovină, Bucovină, tu, grădină / Cu harnici feciori / Și cu fete flori, / Ai făcut iarăși pornire / La un hram cu bâlci și prăznuire. // Caii înhămați, / Boii înjugăți, / Turmele cu oi / Veneau dinapoi, / Iar pe urma lor un întreg popor. // Mai pe jos și mai călări, / S-adunau din patru zări, / Poposind din loc în loc, / Spre bogatul iarmaroc / Ce se ține an de an / Colo sus, pe un tapșan, / De Sâncbietru-n Cernăuți, / Unde trag negustori mulți. // Și, cum ajungeau, / Drept se închinau, / Traista jos puneau / Și se ospătau. // Însă, mări, deodată, / Dintre nori vârtej se-arată: / Păsări negre, cioc de fier, /

Răspândind groaza din cer, / Pe pământ, «care de foc» / Purtând moartea-n poloboc: / Fugi, copile, fugi, copile, / Că te prinde sub șenile! // De la Nistru la Siret, / Numai jale și bocét; / Pân' și Prutu, lung și lat, / Lacrimi-sânge-a revărsat. / Doar mancurți [în] mâini cu flori / Îi primeau pe-invadatori. / Și au scris cu slovă mare / Că a fost eliberare! / Că a fost un mare bine! / Pentru cine? Pentru cine? [...]” (p. 44–45).

Din moștenirea culturală a medicului dr. Epifanie E. Cozărescu, pe care noi o cunoaștem, se individualizează albumul cuprinzând *Vederi și poze din Cernăuți*. Albumul are formatul 35,5 x 25,5 cm și un număr de 20 de planșe, de culoare gri închis, unele separate de o filă subțire de hârtie de calc. Coperta din carton plasticat, gri deschis, legat cu șnur verde, de mătase, împletit în două, la capăt cu ciucuri și trecut prin găuri. În partea dreaptă, jos, imprimat un copac, lângă o potecă având gard pe o margine. La mijloc, imprimat cuvântul *Album*, scris în diagonală și subliniat prin continuarea ultimei litere. Peste acesta, scris cu marker, de culoare neagră: *Vederi și poze din Cernăuți*.

Pe cea dintâi planșă, la mijloc, în partea de jos, pe hartie albă, decupată, trei strofe dintr-un text în versuri, *Cernăuți*, dactilografiate la mașină de scris mecanică: „Un biet cătun... / Pârjolit de zeci de ori, / Când rătăceau pe-aici / Leși, maghiari, / Cazaci, tătari, / Ca dușmani sau amici. // Apoi, un târg patriarhal, / Oraș comercial, / Oraș industrial, / Oraș martir, / Bietul meu oraș natal! // Îți închin acest album, / Să-ți amintești de tot ce-a fost / Odinioară, / Și rău, și bun, / Și nu va mai fi iară”. Textul este datat: 16 aug[ust] 1968 și semnat cu cerneală albastră: Epifanie. În volumul *Poeme paramedicale și dedicații cordiale în stil epistolar și câteva metafore cu har*, ediția a II-a, din 2007, menționat mai sus, textul se află la p. 42, deschizând aici secțiunea a IV-a, *Închinare Bucovinei*. Textul din volum, nedatat, are modificări în primele două versuri și în strofa finală: „Îți închin acest album, / Să-ți amintească de cum ai fost odinioară: / Frumos, prietenos și bun / Și cum nu vei putea să devii iară”.

Ilustrația albumului este diversă, cuprinzând cărți poștale ilustrate, seriale, editate în Bucovina istorică începând cu ultimii ani din secolul al XIX-lea și care s-au bucurat de o mare circulație în epocă, ilustrate poștale tipărite în perioada interbelică și, ulterior, după 1944, felicitări, copii după fotografii, provenind din surse variate, facsimile. Acestea sunt însoțite de scurte explicații, imprimate la mașină de scris, pe hârtie albă, decupată în forme diferite, de obicei sub formă de bandă. După două planșe, albumul se prezintă ca lucrare organizată pe capitole, orânduite pe criteriul cronologic: I. *Cernăuți sub ocupație austriacă, 1775–1918*, 4 file; [II.] *Cernăuți după 1918 – revenit la „Patria Mamă”*, 2 file; [III.] *Cernăuți, în anii cei mai buni: 1934–1938*, 2 file; [IV.] *Cernăuți după anul 1944...*, 6 file. Albumul se continuă cu o parte distinctă, neintitulată, însă, referitoare la memoria familiei păstrată încă în această parte înstrăinată a țării: cavoul familiei Cozărescu din Cimitirul Vechi al orașului Cernăuți, cel de la Horecea; Casa Cozărescu de pe Strada Romană 132 A, din Cernăuți; foști prieteni și membrii ai familiei: Nathan

Weissbarth, Fritz Goldfrucht, Epifanie, Julieta și Radu Cozărescu în diferite locuri din Cernăuți și la date diferite; alte ilustrate poștale seriale, de epocă, eternizând locuri și evenimente din Bucovina de altădată: Cernăuți, Dorna Candreni, Jablonitza, Storojineț, Suceava, Sucevița, Șipot Cameral, 4 file. Unele file despărțitoare din album sunt folosite tot ca suport pentru aranjarea unor imagini și fotografii.

Cele patru lucrări ale medicului dr. Epifanie E. Cozărescu au fost donate, la data de 15 iunie 2010, de către Camelia Corban, din Roman, executor testamentar, lui Vasile I. Schipor, secretar științific al Institutului „Bucovina” al Academiei Române, „cu scopul de a fi puse la dispoziția publicului interesat de știință și istorie”. „Acest album, ca și mărturiile sale scrise, mi-au fost încredințate de către dr. Epifanie Cozărescu – precizează Doamna Camelia Corban – cu speranța că munca și pasiunea sa, depuse în căutarea mărturiilor despre cultura și viața românească din zona Bucovinei, nu se vor pierde, ci vor rămâne pentru generațiile care vin și care au nevoie să-și cunoască rădăcinile, istoria, civilizația și credința strămoșească în Dumnezeu. Acesta este crezul pentru care acest brav senior al plaiurilor românești a muncit și jertfit energie, timp și pasiune de-a lungul întregii sale vieți. A fost în viața și cariera sa de medic și om de știință și cultură un deschizător de drumuri, realizând un nucleu de cercetare științifică în cadrul Societății de Istorie a Medicinii, societate [pe care] a înființat-o în orașul Roman. A păstrat în suflet până la plecarea dintre noi dragostea pentru cunoaștere, cultură și adevăr. Intelectual de ținută, a dăruit celor din jurul său comoara de educație bucovineană, a fost un adevărat model de aristocrat și intelectual român, [...] un mărturisitor al spiritului românesc. La acest demers, am cerut ajutorul și sprijinul Doamnei Aspazia Oțel-Petrescu, o Doamnă și mare mărturisitoare în spirit și faptă a comorilor românești ale aceluiași plai de baladă al Bucovinei, Domnia sa mi-a sugerat și [a] subscris la demersul acesta”¹⁶.

Evocarea noastră, realizată în preajma Moșilor de iarnă 2016, ca datorie morală, prioritară, închinată acestui „model de aristocrat” al lumii românești din veacul trecut, „un [factor] catalizator” al energiilor creatoare din Roman și împrejurimile sale, lucrare realizată în deriva unei lumi zgomotoase, preocupate exclusiv de emanciparea imaginii de sine și de propria îndestulare materială, se înscrie în programul de restituire a valorilor de patrimoniu cultural național, ce a animat cândva colectivul cercetătorilor de la Rădăuți, precum și de promovare și valorizare a moștenirii patrimoniului fără frontiere al Bucovinei de altădată.

Sbiera, Radu I. Născut la 17 decembrie 1876 în Cernăuți. Fiul profesorului bucovinean I. G. Sbiera și al Aspaziei, născută Nedelcu, se bucură în familie de o educație aleasă. Învață la Școala de aplicație de pe lângă Școala Normală din

¹⁶ Aspazia Oțel-Petrescu, Camelia Corban, *Declarație*, act de donare către Institutul „Bucovina”, document păstrat, în original, de către Vasile I. Schipor, secretar științific, și, în copie, la biblioteca instituției de la Rădăuți. Confirmarea de primire se face, oficial, prin Adresa nr. 97, din 15 iulie 2010.

Cernăuți (1882–1886), apoi la Staatsgymnasium I (Liceul Nr. 1), în perioada 1886–1894. Examenul de maturitate, în 1894. Studii superioare la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Francisco Josefîne (1894–1898), cu licență în latină, elină și română. Doctorat în litere și filosofie cu teza *Vermischte Beiträge für Romanischen Gramatik* (1903).

Profesor de limbile latină și greacă la Școala Normală și la Liceul de Stat Nr. 3 din Cernăuți (1898–1919). În perioada 1919–1940, predă la Catedra de filologie indoeuropeană a Facultății de Litere și Filosofie de la Universitatea din Cernăuți. Decan al Facultății de Litere și Filosofie de la Universitatea din Cernăuți (1922–1923). În primul refugiu, profesor la Catedra de limba și literatura latină a Facultății de Litere și Filosofie de la Universitatea din București (1940–1942). Radu I. Sbiera este secretar general în delegația însărcinată cu prezentarea hotărârilor Consiliului Național Român către regele Ferdinand, secretar de stat pentru Instrucțiune Publică din Bucovina (1918–1919), senator (1926), primar al orașului Cernăuți (1926–1927).

Contribuții în câteva domenii: filologia clasică și filologia română, istoria școlii și culturii din Bucovina: *Die prosodischen Funktionen in lautender „muta cum liquida” bei Virgil*, Cernăuți, 1898; *Die Physiologie der romanischen Vokale à und î* [Fiziologia vocalelor românești ă și î], (în „Convorbiri literare”, București, anul XXXVIII, nr. 4–5, 1904 (extras, 1904, 24 p.); *Gramatica limbii latine pentru licee, gimnazii și toate școalele secundare și asimilate*, Cernăuți, 1911 (reeditată în 1913, 1923 și 1929); *Quintus Horatius Flaccus – persoana lui în oglinda propriilor scrieri*, Cernăuți, 1936; *Unirea Bucovinei*, Cernăuți, 1943. Dintre articole, trebuie reținut mai ales *Dătorințele noastre pentru viitor din icoana trecutului*, publicat, în serial, în „Deșteptarea”, Cernăuți, anul IX, nr. 16, 17 și 18 din 1901.

Radu I. Sbiera scrie poezie, fiind influențat de Mihai Eminescu: *Gorumul lui Horia* (în „Junimea literară”, anul II, nr. 4, 1906, p. 64–66); *Poezii*, Iași, 1906. El preia poezii întregi din Eminescu, pe care le reface, ajungând la „o neîndemânică prelucrare”, sub aspect estetic, dar, probabil, cu trecere în viața provinciei de la începutul secolului al XX-lea, sfâșiată de atâtea dileme. Iată un exemplu din *Satira III*, pastişată după *Scrisoarea III* eminesciană: „Voi, eroi, voinici de modă, înțelepți și semizeii, / Ce sunteți decât o gloată de nebuni și de mișei? / A sunat și ceasul vostru, banul nu vi se mai trece, / Prea ne-ați îmbătat întruna cu minciuni și apă rece! / Fanfaroni, pungăși de țară, calpuzani de vechi palavre, / Ce din țară faceți bursă, din biserici faceți havre!¹⁷ // [...] Voi aveți nerușinarea să vă ziceți patrioți, / Când prădați averea țării pe furiș ca niște hoți? // [...] Voi sunteți stăpânii țării, descendenți de vechi romani? / Scamatori ce-nșală țară și popor, vechi sarlatani. // [...] O, strămoși cu obiceiuri românești și voievozi, / Ați ajuns să fiți o mască pentru-acești mișei, nerozi, / Cari vă mestecă în gură toată ziua, noaptea

¹⁷ Aici, cu sensul de „loc de gălăgie, hărmălaie, pălăvrăgeală”, „bâlci”, „talcioc”.

toată, / Și cu voi ei își acopăr tot deșertu-n care-noată! / O, Mihai, ce stai călare pe un roib, și-ți zic viteaz, / Și-ai privit cu ochii-n lacrimi la nebunii cei de azi, / Cum de pala-ți nu s-ascute, calul tău nu prinde vânt / Și în glas de tunuri multe nu le sapi un greu mormânt? / Voi, ce nu mai sunteți vrednici să vă zicem noi români. / Stârpituri de fală veche, pocituri de vechi stăpâni”. Mai reușite sunt, însă, poeziile *Scumpa Bucovină* și *Sus pe bolta albastră*.

Autorul unui poem dramatic, reprezentat pe scena Teatrului Național din Cernăuți, intitulat *Elena*. Colaborator la diverse periodice ale vremii, cu articole politice, studii și versuri, începând din 1896: „Apărarea națională”, „Deșteptarea”, „Gazeta Bucovinei”, „Familia”, „Patria”, „Junimea literară”, „Revista filologică”, „Codrul Cosminului”, „Convorbiri literare”. În „Almanachul literar” din 1903 publică *Amintiri despre Eminescu*, cu referire la familia și studiile poetului, p. 85–102. Acestea se publică și în volum, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, 1903.

Pseudonim: Rsb.

Lingvistul și publicistul bucovinean Radu I. Sbiera se stinge din viață, în cel de-al doilea refugiu, la 6 aprilie 1946, în Caracal¹⁸.

Țopa, Emilian. Născut la 9 februarie 1900 în Cuciurul Mic-Cernăuți. Fiul lui Constantin și al Elenei Țopa, născută Tomorug, răzeși bucovineni. Studii primare la Cuciurul Mic (1906–1911), studii liceale (1911–1920) și universitare la Facultatea de Științe a Universității din Cernăuți. Licență în 1925. Doctorat în 1929 cu teza *Vegetația halofitelor din nordul României, în legătură cu cea din restul țării*, publicată la Cernăuți în „Buletinul Facultății de Științe”, anul XIII, 1939, p. 1–70. Specializare în geobotanică la Montpellier, 1938–1939. Călătorii de studii în Franța, Polonia, Bulgaria, Germania, Austria. Profesor în învățământul secundar (1924–1943), asistent universitar (1926–1941), șef de lucrări (1942–1945), conferențiar universitar (1946–1952). Director al Grădinii Botanice din Cernăuți (1941–1944).

Refugiat la invazia sovietică din martie 1944.

Director al Grădinilor Botanice din Cluj (1952–1960) și Iași (1963–1970). Cercetător științific principal în cadrul Florei R.S.R., condusă de Academia R.S.R. (1951–1963). Membru corespondent al Muzeului Regional Cernăuți, secretar și bibliotecar al Societății de Horticultură, Filiala Cernăuți, secretar al Clubului membrilor emeritați ai Societății Academice „Junimea” și ai Societății Mazililor și

¹⁸ Vezi, între alții: Leonidas Bodnărescu, *Autorii români bucovineni. Repertoriu...*, Cernăuți, Editura proprie–Societatea Tipografică Bucovineană, 1903, p. 46; [Petru Froicu, Eugen Dimitriu], *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. III, Suceava, Biblioteca Județeană, 1984, p. 275–277; Emil Satco, Ioan Pînzar, *Dicționar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 1993, p. 202–203; Lucian Predescu, *Enciclopedia României „Cugetarea”. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, București, Editura Saeculum I. O–Editura Vestala, 1999, p. 764 (retipărirea ediției din 1940); Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 355–356.

Răzeșilor Bucovineni. Membru activ în Uniunea Geobotanică a Carpaților, în Societatea Naturaliștilor din România și în Societatea de Fitosociologie și de Geobotanică.

Specialist apreciat în botanica teoretică și practică. Publică peste 300 de lucrări didactice, ecologice, etnobotanice, floristice, geobotanice, horticole, de valorificare a resurselor vegetale, de ocrotire a naturii și de popularizare științifică. Lansează și descrie câte zece fitotaxoni și fitocenoză noi pentru flora și vegetația globului, precum și 80 de fitotaxoni necunoscuți pentru vegetația din România. Identifică câteva sute de denumiri de plante, românești, macedo-române, armenesti, cehe, sârbe, turcești și tătarești. Își publică studiile științifice în revistele de specialitate din țară. Dintre acestea, *Contribuții la flora palustră și acvatică din Bucovina* (1928), *Natura ca factor constitutiv al unității neamului românesc* (1934), *Bibliografia manualelor românești de botanică* (1936), *Plante tanante indigene* (1948), *Plante colorante indigene* (1951), *Endemismele floristice din România* (1960), *Plantele melifere din R. P. R.* (1960), *Radu Popovici (1902–1970)* (1971). Autor al volumelor *Exploatarea metodică și rațională a plantelor medicinale din Bucovina*, Cernăuți, 1942; *Călăuza Grădinii Botanice din Cluj* (1956).

Profesorul și botanistul bucovinean Emilian Țopa se stinge din viață la 10 februarie 1987 în Iași¹⁹.

Țopa, Filip. Născut în 1908. Fiul lui Nicolae Țopa și al Leocădiei, născută Tumurug. Face studii la Școala Germană (1916–1918), Școala poporală ortodoxă (1918–1919), Liceul Real Ortodox (1919–1926) și la Școala de Lucrări Publice din Cernăuți/Școala de Subingineri (1926–1928). Studii tehnice, universitare, la Nantes (Franța), după care urmează cursurile Școlii Militare de Ofițeri de Artilerie în Rezervă, de la Craiova. În vara anului 1933, se căsătorește cu Viorica, fiica directorului școlar din Clocucica, Simion Vavric, și a Elenei, născută Voronca. Familia se stabilește la Turda, unde inginerul Filip Țopa este numit la controlul lucrărilor de modernizare a Drumului Național București–Brașov–Sibiu–Turda–Cluj.

Concentrat în 1939, mobilizat, cu gradul de locotenent, în primăvara anului 1940, în Regimentul 12 Artilerie Cernăuți, evacuat la sfârșitul lunii iunie la Turda. După 22 iunie 1941, combatant pe Frontul de Răsărit. În cadrul operațiunilor militare este ofițer de legătură și comandant de baterie, distingându-se prin fapte de arme, răsplătite cu Medalia „Crucea de Fier”. Rănit în luptele din zona Dalnik și Ovidiopol și trimis la București pentru intervenții chirurgicale. Însănătoșit, se înapoiază pe front. După căderea Odesei, se întoarce în țară, fiind ofițer PS în Garnizoana Sadagura. În primăvara anului 1944, participă cu Divizionul său de artilerie, refăcut, la luptele de apărare din nordul Basarabiei și apoi în județul

¹⁹ [I. Pânzaru, Petru Froicu], *op. cit.*, vol. I, p. 175–177; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 533–534; Sorin Trelea, Adrian Oprea, *Botanistul bucovinean Emilian Țopa*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul XIII, nr. 1 (26), [ianuarie-iunie] 2006, p. 281–288.

Neamț. La 24 august, în zona Girov, este luat prizonier, împreună cu „mândra ostășime” a bateriei sale. Împreună cu alți doi ofițeri, fuge din coloana de șase mii de militari români duși în prizonierat de către noul „aliat” al României, reușind să ajungă, în cele din urmă, rănit și bolnav de malarie, la Coteana, în județul Olt, regăsindu-și aici mama refugiată de la Cernăuți.

După demobilizare, lucrează, ca inginer, la Ministerul Lucrărilor Publice din București (până în 1949), la Ministerul Construcțiilor (din 1952) și la Direcția de Drumuri și Poduri a Ministerului Transporturilor (din 1956), ocupând funcții de răspundere (șef de serviciu, inginer-șef), până în 1973, când se pensionează. În perioada 1952–1973, inginerul Filip Țopa realizează trei invenții și 47 de inovații, dintre care unele sunt de mare importanță pentru industria națională²⁰.

Ca pensionar, preocupat de studierea trecutului Bucovinei sale natale, inginerul Filip Țopa întocmește câteva lucrări de interes, prin valoarea lor documentară. *Povestea Bucovinei*, lucrare amplă, scrisă de mână, este legată și difuzată în mai multe exemplare unor instituții ori apropiați. Lucrarea cuprinde patru volume. Volumul I, București, 1982, 190 pagini, este precedat de un *Cuvânt-înainte*, p. 3. „De multă vreme – mărturisește aici autorul – mă bate gândul să strâng într-un mănunchi nenumăratele scrieri ale autorilor români și străini, din vechime și contemporani, cu pasajele elocvente, privind unul din cele mai frumoase colțuri ale Moldovei, denumit, după copacii ce-l împodobesc, Țara Fagilor. [...] Cunoașterea trecutului ne deslușește prezentul și ne jalonează privirea spre viitor [...]. Cum nimic nu robește pe cititor atât de mult ca povestea, am expus aici faptele și evenimentele sub această formă ușoară de poveste”²¹.

Cuvântul-înainte este urmat de cinci părți.

Partea întâi. *Geografică*, p. 5–24 (de interes aici, subcapitolul 9, *Derivația numelui „Bucovina”*, p. 19–24); Partea a doua. *Răpirea Bucovinei*, p. 24–52; Partea a treia. *Martiriul*, p. 53–91; Partea a patra. *Revenirea la Patria-mamă. Bucovina în statul național unitar*, p. 92–99; Partea a cincea. *File de istorie*, p. 100–190. Volumul mai cuprinde trei hărți (una etnografică și două istorice).

Povestea Bucovinei, vol. II, fără an, are în cuprins: *Epoca lui Ștefan cel Mare și urmașii*, p. 191–236; Partea a șasea. *Organizarea administrativă, orașele, târgurile și satele din Bucovina în timpul stăpânirii austriece*, p. 237–349; Partea a șaptea. *Amnezii și amintiri* („amintiri zăgăzuite”), p. 350–363 („Au trecut patru decenii de atunci, dar deschizând azi zăgăzurile amintirilor, ziua de 29 iunie ne răscolește aceeași tristețe și ne stârnește același dor de locurile noastre înstrăinate.

²⁰ Vezi o listă a acestora în Filip Țopa, *Povestea Bucovinei*, vol. IV, București, 1986, p. 184.

²¹ La Cernăuți, „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie și cultură, tipărește *Povestea Bucovinei*, lucrarea inginerului bucovinean refugiat Filip Țopa, începând cu anul XIX, nr. 2 (74), aprilie–iunie 2012, ilustrând-o cu reproduceri după fotografii de familie. Nu găsim aici, din păcate, și un articol biobibliografic închinat autorului. Contribuția periodicului de la Cernăuți este, neîndoind, o contribuție importantă, de restituire culturală.

Ea va rămâne în inimile bucovinenilor «o zi de tristă amintire» [...]. Tinerii și bătrânii cu copii în brațe, oscilând între panică și nesiguranță, părăsesc îndurerăți locurile străbune și vetrele lor de viață, luând calea pribegiei în căutarea unui adăpost mai tihnit pe alte meleaguri. [...] Au trecut patru decenii de atunci, mulți dintre cei ce au trăit acea zi a exodului au decedat, ei au părăsit această lume deziluzionați și cu sufletul îndurerat, lăsând urmașilor o rugămintă testamentară, de a reuni sub tricolorul românesc plaiurile bucovinene²²); Partea a opta. *Evocări ale unor personalități și familii bucovinene*, p. 364–387 + 6 p. de anexe; – *Profesorul Constantin Loghin*, p. 365–368; – *Profesorul Alexandru Vitencu*, p. 368–369; – *Poetul și scriitorul Dragoș Vitencu*, p. 370–373; – *Prof. univ. Traian Brăileanu*, p. 373–376; *Alți cărturari bucovineni decedați*, p. 376; – *Familia Tarnavski*, p. 377–380; – *Familia Țopa*, p. 380–387.

Tot aici, în anexe: *Familiiile bucovinene de boieri și mazili legitimate*, conform Patentei imperiale din 14 martie 1787. Ordinea prezentării este cea alfabetică. Cele 125 de familii nobiliare din Bucovina au menționate, în tabel, data legitimării și pagina din documentul imperial menționat. Lista mai cuprinde: *Familii stabilite în Bucovina după 1775*, aici fiind trecute, cu aceleași date, 33 de familii. Total familii nobiliare legitimate în perioada 1788–1817: 158. Tot aici, se mai face mențiunea că familiile Balș (Lupul, Manole, Teodor), Bașotă, Beldiman, Cantacuzino, Cuza, Dari, Donici, Ghica, Luca, Lupul, Neculce, Rășcanu, Roset, Stratulat și Sturza nu au cerut imperialilor legitimarea. Volumul II mai cuprinde o hartă a municipiului Cernăuți (1914) și *Tabelul genealogic al Familiei Țopa*.

Povestea Bucovinei, vol. III A, cuprinde 206 pagini. Din sumarul acestuia: 1) *Aprecieri asupra primelor două volume*, p. I–VII; Capitolul opt. *Evocări ale unor personalități și familii bucovinene*, p. 1–183 (continuare din volumul anterior): 1) *Părintele Dimitrie Țopa*, p. 1–4; 2) *Prof. dr. doc. Emilian Țopa*, p. 5–17; 3) *Familia Morariu* (Gherasim, Silvestru-Samuil, Constantin, Leca), p. 18–35; 4) *Familia Berariu*, p. 36–43; 5) *Familia Șesan*, p. 44–70; 6) *Familia Hurmuzachi*, p. 71–82; 7) *Iancu Flondor*, p. 83–96; 8) *Filmon Rusu*, p. 97–105; *Dragoș Rusu*, p. 105–107; 9) *Prof. dr. Ion Negură*, p. 108–135; 10) *Profesorul și cărturarul Grigore Nandriș*, p. 136–153; 11) *Muzicianul Adrian Berariu*, p. 154–157. Partea a noua. *Viața culturală și literară românească în Bucovina*, p. 159–204, cuprinde subcapitolele: – *Societatea pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina*, p. 159–166; – *Societatea Învățătorilor din Bucovina, 1972–1901–1918–1940*, p. 167–183; – *Societățile studențești în viața universitară cernăuțeană din 1875–1938*, p. 184–204.

Povestea Bucovinei, vol. III B, cuprinde: *Un pământ urgisit și un pământean care-l tânjește*, p. 1–36.

Povestea Bucovinei, vol. IV, București, 1986, are XVI + 264 p. Dăm, în cele ce urmează, și cuprinsul acestui volum. În partea introductivă: – *Aprecieri asupra*

²² Filip Țopa, *Povestea Bucovinei*, vol. II, p. 361,362–363.

volumelor I, II, III și III B, p. I–XV; – *Către cititori*, p. XVI („inimile bucovinenilor, văduviți de locurile lor natale, bat toate la fel, iar gândurile lor cele mai duioase și dorințele lor cele mai aprige se îndreaptă spre aceleași meleaguri din care au purces”). Acestea sunt urmate de patru părți. Partea întâi. *Răsfoind cartea vieții*, p. 1–77 + reproduceri după unele ilustrate de epocă și fotografii de familie (de interes aparte sunt aici datele și informațiile biografice, chiar dacă uneori le lipsește rigoarea, la care ne-am fi așteptat în cazul unui inginer). Partea a doua. *În preziua hramului sfinților Petru și Pavel, când au plâns și fagii în țara lor*, p. 77–99. Partea a treia. *Jocul destinului*, p. 100–185, cuprinde memorialistică, de interes pentru tema noastră. Partea a patra. *Oameni de seamă din Bucovina*, p. 186–264. Subcapitolul este o continuare la volumele anterioare: – *Prof. univ. dr. Traian Cantemir*, p. 187–203; – *Prof. dr. Leon Țopa*, p. 204–218; – *Prof. univ. dr. Simion Reli*, 1882–1945, p. 219–235; – *La mormântul prof. dr. Ion Negură*, p. 248–252; – *La mormântul lui Nicolae Ilasievici*, p. 248–252; – *Prof. ing. Ion Irimescu*, p. 253–256; – *Inginer arhitect Toma Tomorug*, p. 257–262; – *Dr. Vasile Gălătescu*, p. 263–264²³.

Lucrarea sa, *Povestea Bucovinei* cuprinde, între altele, două capitole ce se disting prin originalitate. Capitolele *În preziua hramului sfinților Petru și Pavel, când au plâns și fagii în țara lor*, p. 77–99, și *Jocul destinului*, p. 100–185, se situează între jurnalul de front și memorialistica propriu-zisă, relevând un povestitor înzestrat. Cele peste o sută de pagini de aici se individualizează prin suflu epic, nervul narațiunii și culoarea evocărilor expresive. Multe scene sunt memorabile: evacuarea de la Adâncata (Hliboca), popasul de la Talpa, bombardamentul sovieticilor de la Ștefănești-Braniștea, trecerea Prutului și a Nistrului, luptele din Transnistria. Surprinzând în aceste pagini frumusețea și prospețimea peisajelor din Codrul Cosminului ori cele din stepa de dincolo de Nistru, scenele apocaliptice ale confruntărilor militare, puținele clipe de omenie ale războiului, când oamenii din satele eliberate sunt ospătați de către soldații români ori ca în cazul bătrânei ucrainence dintr-un sat din Transnistria, care îl primește în casă pe locotenentul Filip Țopa, oferindu-i apă, să se spele, câteva cani de lapte și odihnă peste noapte, moartea năprasnică a unor camarazi, precum locotenentul Vasile Florian, predarea ofițerilor fugari, găzduiți noaptea, la Ruginoasa, de către un țăran și comportamentul, contrastant, al soldaților sovietici, care îi ospătează omenește, a doua zi, pe ofițerii români trădați de țăran. Și câteva figuri de ofițeri și soldați se disting din vârtoarea evenimentelor: generalul Düböhr, căpitanul-medic Hahn, colonelul Reus-Mârza, colonelul Ciufu, luat prizonier, după 23 august 1944, deportat într-un lagăr și revenit în țară, după patru ani, „bolnav și cu moralul nimicit”, locotenentul Vasile Florian, căpitanul Constantin Chiaburu, Dumitru, „ordonanța stilată” a locotenentului Filip Țopa, sergentul Maftei, plutonierul

²³ Un articol scurt, la Mircea Irimescu, *Țopa, Filip*, în volumul *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, volumul II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 608.

Voronca, soldatul Nichita. „*Povestea Bucovinei* este o lucrare valoroasă. [...] F. Țopa – scrie Traian Cantemir într-o scrisoare din 20 mai 1985 – a avut o inspirație lăudabilă de a consemna în scris impresionante frânturi din această existență apocaliptică. El e unul din puținii martori oculari ai unor vremi apuse. Dacă n-ar fi dat curs amintirilor, o parte din adevăruri s-ar fi pierdut. Istoria Bucovinei ar fi avut lacune, ca orice istorie care privește de sus”²⁴. Aceste două capitole ar trebui tipărite, după o îngrijire atentă, într-o ediție de restituiri, necesară pentru a ilustra evenimente, oameni și fapte mai puțin cunoscute din această perioadă a istoriei noastre contemporane.

Filip Țopa este și autorul lucrării *Dr. docent Emilian Țopa, 1900–1987. Viața și opera*, manuscris realizat în aceleași condiții ca și *Povestea Bucovinei*.

Filip Țopa se stinge din viață la București, în 1987, fiind înmormântat în Cimitirul „Pacea” din Suceava.

Țopa, Leon. Născut la 2 iunie 1912 în Carapciu pe Ceremuș. Fiul răzeșilor Vasile și Iuliana Țopa. Absolvent al Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți (1930). Studii superioare și licență în sociologie-pedagogie și filologie modernă la Universitatea din Cernăuți (1930–1934). Specializare la Accademia di Romania (Roma). Doctorat la Cernăuți cu teza *Relația dintre forma de guvernământ și organizarea militară la romani*. Lector la Școala Superioară Țărănească din Roșă-Stânca (1934–1935), profesor de limba și literatura română la Liceul „Aron Pumnul” (1938–1939), asistent la Catedra de Sociologie a Facultății de Litere din Cernăuți (1939–1940), redactor la periodicul „Suceava” (1938–1940).

Refugiat la invazia sovieticilor din vara anului 1940.

După refugiul din 1940, predă la Catedra de Sociologie a Facultății de Litere și Filosofie din București (1940–1949), apoi funcționează la Institutul de Prevederi Sociale din București (1950–1952). Funcționar și profesor în învățământul secundar din București (1952–1963), cercetător științific principal la Institutul de Cercetări Pedagogice din București (1963–1978), șef al Sectorului „Educația permanentă” (1970–1975).

Specialist în sociologia educației permanente, sociologie urbană, perfecționarea metodelor și tehnicilor de muncă intelectuală, cultivarea creativității. Colaborator cu lucrări științifice, articole și note la diferite periodice din țară și străinătate. Autor al volumelor *La Sociologia in Romania* (1935), *Universitatea țărănească. Teoria și practica ei* (1935), *Sociologia urbană. Introducere istorică, sistematică și bibliografică* (1948), *Istoria orașului București* (1969), *Spiru Haret. Studiu introductiv și note* (1969), *Sociologia educației permanente* (1973), *Metode și tehnici de muncă intelectuală* (coordonator, 1979), *Creativitatea* (1980)²⁵.

²⁴ Vezi Traian Cantemir, *Povestea Bucovinei scrisă de F. Țopa*, în *Povestea Bucovinei*, vol. IV, p. XII, XIII.

²⁵ [I. Pânzaru, Petru Froicu], *op. cit.*, vol. I, p. 175–177; Filip Țopa, *Profesor dr. Leon Țopa*, în volumul *Povestea Bucovinei*, vol. IV, București, 1986, p. 204–217; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 534–535; Mircea Irimescu, *op. cit.*, p. 609.

Sociologul și pedagogul bucovinean Leon Țopa se stinge din viață la 20 februarie 1996 în București.

Țopa, Ovid(iu). Născut la 19 mai 1891 în Rarancea, districtul Cernăuți. Fiul preotului Dimitrie Țopa, descendent al unor răzeși, originari din Tutova, și al Angelei, născută Tarnavschi, sora teologului Teodor Tarnavschi, decan al Facultății de Teologie (1898–1899, 1900–1901, 1902–1903, 1910–1911) și rector al Universității din Cernăuți (1904–1905). Ceilalți copii ai acestei familii sunt: Silvia, Ipolit, Liviu și Stela²⁶. Ovid(iu) urmează, acasă, primele clase primare, pe care le continuă la Școala de Aplicație a Pedagogiului din Cernăuți (1898–1901), cu predare în limba germană. Studii liceale la Gimnaziul de Stat I (1901–1909), cu promovarea examenului de maturitate în 1909. Studii universitare la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Francisco-Josefine din Cernăuți (1909–1914), alegându-și aici, ca materii principale, istoria și geografia. Doctorat în istorie, la 7 iulie 1914, la Universitatea din Cernăuți. Membru activ (1909–1914) și emeritat (din 1919) al Societății Academice „Junimea”. După absolvirea facultății, este numit profesor de istorie și geografie la Gimnaziul Superior de Stat III din Cernăuți. În timpul Primului Război Mondial, refugiat în România (1915–1917) și ulterior în Basarabia (1917–1918), unde este membru al Direcțiunii Școlare și Bisericești din Chișinău, având contribuții importante în românizarea învățământului din Basarabia. După Marele Război, profesor la Liceul „Aron Pumnul” (1920–1923), director la Școala Normală de Băieți din Vășcăuți pe Ceremuș (din 1923), profesor la Școala Normală de Băieți, Școala Normală de Fete, Liceul „Mitropolitul Silvestru” (1930–1940).

Căsătorit, în 1927, cu Angela Almăjeanu, profesoară de filosofie și pedagogie, directoare a Școlii Normale de Fete „Maria Voichița” din Cernăuți. Copiii lor sunt: Tudor, născut în 1928, și Dimitrie, născut în 1934.

Secretar al Societății Mazililor și Răzeșilor din Bucovina, membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Colaborator la „Glasul Bucovinei”, „Anuarul Școlii Normale de Învățători din Vășcăuți pe Ceremuș”, „Revista mazililor și răzeșilor”, „Revista Învățătorimii Române”. Autor al unor lucrări valoroase sub aspect documentar: *Despre raportul între Bucovina și Basarabia*, conferință susținută în cadrul Societății studențești „Junimea” (1920); *Școala noastră. Viața ei de la înființare, noiembrie 1921 și până-n iulie 1923*, studii publicat în „Anuarul I și II al Școlii Normale de Învățători din Vășcăuți pe Ceremuș”, 1921–1922 și 1922–1923; *Ceremușul alături de Nistru. Mazilii și răzeșii din Bucovina pentru Basarabia*, în „Glasul Bucovinei” (1924); *Românitatea județelor Cernăuți și Storojineț* (Cernăuți, 1942); *Slavizarea mazililor și răzeșilor din județele Cernăuți și Storojineț*, în „Revista mazililor și răzeșilor” (Cernăuți, nr.

²⁶ Vezi Filip Țopa, *Familia Tarnavschi*, în volumul *Povestea Bucovinei*, vol. II, p. 377–380 (manuscris).

1, 1944); *Școala și reromânizarea Bucovinei reromânizate*, în „Revista învățătorimii române”, anul XXVIII, nr. 3–4, 1944.

Decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de cavaler (9 martie 1923).

Refugiat, în 1940, împreună cu familia, la București.

Refugiat, în 1944, la Câmpulung Moldovenesc. Profesor la Liceul „Dragoș-Vodă” (1944–1945). Stabilat la București, în septembrie 1945, împreună cu familia. Profesor aici la Liceul „Mihai Viteazul”, Liceul Comercial „Krețulescu” și Liceul Industrial „Polizu”. Pensionat în 1952. De la mijlocul anilor '50, preocupat să-și scrie memoriile printr-un exercițiu de disciplină intelectuală sistematică: lectură intensă, documentare temeinic organizată pe diverse teme, aprofundarea limbilor moderne (franceză și engleză). După 1965, frecventează Restaurantul „Carul cu bere”, adunând în jurul său o audiență interesată de istorisirile sale fabuloase din „alte vremuri”.

Profesorul Ovid(iu) Țopa se stinge din viață, la București, în 1974²⁷.

Rămân în urma sa, timp de mai multe decenii, sute de pagini de memorii și eseuri, în care „este descrisă în amănunt viața din Bucovina sfârșitului de secol 19 și început de secol 20, Primul Război Mondial, unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, portrete ale unor personalități din această perioadă, [așezarea] Cernăuților”²⁸.

Memoriile sale apar târziu: Ovid Țopa, *Amintiri din Țara Fagilor*, vol. 1, ediție îngrijită de Iolanda Malamen, introduceri de Ion-Bogdan Lefter și Barbu Cioculescu, București, Editura Tracus Arte, 2011, 298 p.; Ovid Țopa, *Amintiri din Țara Fagilor*, vol. 2, București, Editura Tracus Arte, 2012, 258 p.; Ovid Țopa, *Amintiri din Țara Fagilor*, vol. 3, București, Editura Tracus Arte, 2014, 260 p. + Harta etnografică a Bucovinei, întocmită pe temeiul recensământului oficial din 1910.

Memoriile lui Ovid(iu) Țopa – scrie Iolanda Malamen – „însumează cam 1 500 de pagini de material extrem de viu și de interesant, atât pentru istoriografi, cât și pentru cititorul de azi”, adresându-se – potrivit inginerului Dimitrie Țopa, fiul în viață al autorului – „tuturor românilor, dar în mod deosebit celor dezmoșteniți de limbă și de țară”. Scrierile acestui „valoros memorialist”, dăruit cu un „foarte expresiv condei”, reprezintă „o fabuloasă reconstituire a atmosferei în care s-a

²⁷ Conf. Filip Țopa, *Familia Țopa*, *ibidem*, vol. II, p. 380–387 (manuscris); Mircea Irimescu, *op. cit.*, p. 609–610.

²⁸ Vezi *Biografie*, în volumul Ovid Țopa, *Amintiri din Țara Fagilor*, vol. 1, ediție îngrijită de Iolanda Malamen, introduceri de Ion-Bogdan Lefter și Barbu Cioculescu, București, Editura Tracus Arte, 2011, p. 50. Textul biografiei sale, cu destule lacune, se află integral aici la p. 48–50. Pentru critica de întâmpinare, vezi Barbu Cioculescu, *Un memorialist necunoscut: Ovidiu Țopa (1891–1974)*, în „România literară”, București, nr. 14, 10–16 aprilie 2009, p. 16–17; Ion-Bogdan Lefter, *Un memorialist bucovinean și neprețuita sa mărturie*, în „Apostrof”, revistă a Uniunii Scriitorilor, București, anul XXII, nr. 11 (258), 2011 www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=1698 (accesat: 13 februarie 2016).

format” autorul – Bucovina de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor.

Volumul I este precedat de două introduceri: Ion-Bogdan Lefter, *Un memorialist bucovinean și neprețuita sa mărturie*, p. 9–35; Barbu Cioculescu, *Un memorialist necunoscut: Ovid Țopa*, p. 36–48. Acestea sunt urmate de *Biografie*, p. 48–50, material neșemnat. Dintre cele trei motto-uri prefațatoare, două se cuvine a fi reținute: „Nu cred să existe pe întreg pământul românesc o regiune mai romantică decât Bucovina. Romantică prin natura ei, romantică prin trecut și prin oamenii ei” (Ovid Țopa, *Amintiri din Țara Fagilor*, I, p. 196); „A ține un jurnal sau a-ți scrie la o anumită vârstă memoriile ar trebui să fie o îndatorire «impusă de stat», materialul ce va fi acumulat, după două-trei generații având o valoare inestimabilă și multe din problemele psihologice și istorice care hărțuie omenirea ar fi rezolvate. Nu există memorii, fie ele scrise chiar de oamenii cei mai neînsemnați, care să nu închidă în ele valori sociale și pitorești de prim ordin” (Giuseppe Tomasi di Lampedusa, *Locurile copilăriei mele*). Prima parte a volumului, cuprinde patru capitole: Capitolul I. *Școala primară*, p. 53–141; Capitolul II. *Liceul, 1901–1909*, p. 144–171; *Rude, sărbători, vacanțe, călătorii*, p. 172–204; Capitolul III. *Maturizarea, noi întâmplări și noi trăiri*, p. 205–273; Capitolul IV. *Liceul superior*, p. 274–349. În partea a doua: *Viață de licean (1906–1909. Familie, școală, prieteni. Examenul de bacalaureat*, p. 350–395. Volumul este datat: București, 8 august 1955.

În paginile volumului, memorialistul, înzestrat cu o memorie fabuloasă, evocă Bucovina patriarhală din satele transprutene, de la confluența celor două secole. Evocarea începe cu iarna anului 1897–1898, odată cu plecarea tatălui de la Rarancea la Viteliuca, o parohie în apropiere de târgul Coțmani. Drumul cu sania, „într-o zi cu ninsoare din abundență” și ninsoarea „privită cu ochi înlăcrimați”, din casa bunicilor, îl introduce pe copil în alt anotimp al vieții. Colindatul, de Sfântul Ștefan, ziua bunicului, de către „cei 12 epitropi ai bisericii”, este cel dintâi ceremonial, din desfășurarea căruia se distinge chipul lui Grigori Chiranda, un țăran local care „impunea prin noblețea atitudinii, prin port și, mai ales, prin purtarea aleasă” (p. 54–55).

Viața de zi cu zi a locului, peisajul pitoresc al împrejurimilor, vizitele la rude, jocurile și poveștile copiilor, datini și obiceiuri calendaristice (trasul clopotelor de Pași de către băieți, udatul fetelor și băieților, a doua și a treia zi de Paști etc.), activitățile gospodărești, treieratul, vara, plimbatul prin sat împreună cu bunicul, trecerea Prutului cu poronul (podul plutitor), participarea la hramurile din satele învecinate sunt evocate cu nedisimulată încântare. Iată tabloul Învierii din vechiul sat tradițional bucovinean: „Învierea se celebra în satul nostru, ca în cele mai multe sate din Bucovina austriacă, pe la ora trei după miezul nopții. [...] Îmi aduc aminte cu plăcere de masa care se lua dimineața, după întoarcerea de la biserică. După gustarea obligatorie a [păștii] sfințite și a câte unui ou roșu, se trecea la cafea, care se bea cu câteva felii de bubă, un fel de cozonac făcut cu mai multe ouă și apoi la

șuncă, fripturi, prăjituri și vin. De ziua Învierii nu se mâncau în casele credincioșilor decât bucate reci, căci a face foc în ziua aceasta mare era socotit un mare păcat. O amintire plăcută de ziua Învierii și, în general, de Paști este și permisiunea dată de preot băieților de-a trage clopotele de dimineața până seara. [...] Lunea Paștilor era și mai interesantă datorită obiceiului de a uda fetele. E o practică veche venită, cred, din Polonia și încetățenită la noi în acea perioadă, atât în clasa intelectuală, cât și la oamenii de rând. Intelectualii stropeau fetele cu parfumuri scumpe, iar țărani și, în general, oamenii obișnuiți, cu apă curată de izvor. Era o plăcere să vezi această «vânătoare» de fete, să auzi țipetele, râsetele lor și încercarea acestora de-a se feri de cavalerii prea agresivi. A treia zi de Paști, fetele se puteau revanșa, marțea fiind rezervată pentru udatul băieților, acțiune mai puțin zgomotoasă decât cea a fetelor” (p. 58–59), dar și cel bucolic al unei zile de primăvară, trăite sub semnul libertății: „Zilele erau din ce în ce mai calde și nu mă mai putea vedea nimeni prin casă decât în timpul meselor. Imediat după cafeaua de dimineață, părăseam camera, ca să hoinăresc prin curte, grajd, pe stradă și apoi prin grădină, unde nu numai că priveam muncile de primăvară ale bunicii și ale servitorilor, dar ajutam și eu, săpând cu hârlețul, greblând, prășind cu multă seriozitate. Făceam serios toate acestea, ferindu-mă numai de cositul ierbii, pentru care puterile mele erau mult prea slabe. Îmi plăcea mult răsadnița bunicii, așezată la vale, aproape de pârau și de heleșteu. Stropitul plantelor, scoaterea lor pentru a fi răsădite la locul stabilit, apoi plivitul, toate astea făceau din mine un copil liber. O ajutam pe bunica, ce lucra cu Marinca Căldăraru, o țigancă bătrână și grozav de urâtă, care-mi plăcea însă mult, cu ea putând să vorbesc românește” [!] (p. 59).

În aceste pagini de adevărată „arheologie literară”, există descrieri antologice (Casa parohială din Zeleneu, p. 66–67; petrecerea de hram, cu oaspeți numeroși, întreținuți de „banda” (taraful) de muzicanți țigani din Hlinița, conduși de „binecunoscutul Alecu, un fel de Barbu Lăutaru al Bucovinei”, p. 68–74; sărbătoarea Schimbării la Față a Domnului, ținută pe stil vechi, la 18 august, „ziua în care se sfințeau în biserică fructele, dar și ziua de naștere a împăratului Franz Josef”, p. 74–77), schițe de portret („Eugen Neșciuc, băiat de țărani ruteni din Zeleneu, era dintre toți poate cel mai atașat familiei Antonovici. Teolog cult, umblat prin toată Europa, edita la Cernăuți «Calendarul poporului», multă vreme singurul calendar românesc care apărea în acel oraș înstrăinat. În fiecare număr[,] semna și câteva poezii de-o duioșie rară, mai ales când erau închinare Artemiziei, fiicei celei mai mari a unchiului. Casa acestuia, așezată în nemijlocita vecinătate a Dominicului cernăuțean, cu una dintre cele mai frumoase priveliști spre Valea Prutului, era cunoscută de studenții cernăuțeni ca «Vila Transilvaniei», căci gazdă, cea mai căutată de teologii ardeleni ce studiau la Cernăuți, era acest om de-o noblețe rară”, p. 70), evenimente (asasinarea împărătesei Elisabeta, în 1898, la Geneva: „M-a zguduit mult această știre. Priveam cu adâncă jale fotografia împărătesei, apărută atât în ziarele germane, cât și în cele românești”, p. 81; înmormântarea mitropolitului Arcadie Ciupercovici, 18 martie 1902; pavarea

străzilor principale din Cernăuți de către muncitori italieni: 1906–1908 și construirea unor clădiri reprezentative ale orașului, unele influențate de stilul Secession: Teatrul Orășenesc, Palatul de Justiție, Banca de Economii, Gara Centrală, Direcțiunea Căilor Ferate, Casa Națională a Evreilor, Dom Polski, Camera de Comerț și Industrie: 1904–1912; Serbarea de la Putna – 1904; centenarul morții lui Schiller, 9 mai 1905; centenarul Liceului I de Stat și jubileul de 60 de ani de domnie a împăratului Franz Josef: 1908), prezentarea locurilor de atracție din Cernăuți: Parcul Reședinței Mitropolitane, Parcul Dominic, Grădina lui Eugen Neșciuc, magazine vestite: Găină, Tabacar; iarmarocul de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, care dura două săptămâni, restaurante, Hala, Piața Principală, cafenelele (p. 114–125), plimbări, vizite și excursii (Rădăuți, Arbore, Suceava, Congresul studenților români de pretutindeni: Iași, 1909; Constanța și București: 1909), figuri din viața publică (țăranul Sainciuc – „prorocul din Mahala”, p. 133–135), profesori de liceu (Lazăr Vicol, Radu Sbiera, Ion Bumbac, Dimitrie Cărbune, Calistrat Coca, Veniamin Iliuț, Petru Luția, Juvenal Stefanelli, Victor Nussbaum, Alfred Klüg, Gherasim Buliga, Adolf Czerny, Heinrich Klauser), noutăți ale epocii: bicicleta și automobilul –1900, gramofonul – 1905, cinematograful – 1908, sportul/fotbalul, cirul – 1908; relații interumane rămase proverbiale, ilustrând un tip uman, considerat etalon, pentru această epocă, în Ducatul răsăritean al Monarhiei (*Homo Bucovinensis*): „[În 1909], am plecat cu părinții la Rădăuți, unde trăia unchiul meu, dr. Ipolit Tarnavschi, preot ajutor și suplinitor la liceu. [...] Unchiul meu locuia pe Strada Frătăuților. Atât dânsul, cât și mătușa Aspazia, pe atunci o tânără doamnă brunetă, frumoasă, erau gazde foarte primitoare. La masă, bucate gustoase și de multe feluri, cu băutură bine aleasă: coniac franțuzesc, bere Pilsen și vin bun românesc, pe care unchiul știa de unde să-l comande, căci nu degeaba era renumit ca unul dintre puținii cunoscători de vinuri din Bucovina. Dar masa era originală și prin persoanele care au luat loc în jurul ei. În afară de doctorul veterinar Isar, un bun prieten al casei, fiu de răzeș din regiunea rutenizată, și de noi, cei veniți din Cernăuți, se mai găseau pastorul luteran Carol Decker, un silezian înalt, voinic, cu fața rotundă și puțin chel, om de viață, precum și prelatul catolic Swoboda, un bărbat scund și gras. Prietenia nesilită dintre acești preoți a trei confesiuni diferite mi-a părut atunci curioasă, dar am aflat mai târziu, peste câțiva ani, că ea era întreținută de credințioșii celor trei biserici care la Rădăuți se împăcau mai bine între ele decât în altă parte” (p. 125, 126). Volumul este, la sfârșit, datat: București, 8 august 1955.

În volumul II al *Amintirilor din Țara Fagilor*, exceptând câteva episoade, narațiunea avansează, cronologic, dar secvențial, nu linear, „tonul de poveste” din perioada copilăriei lăsând locul unuia „sacadat”, acoperind episoade mai scurte. În raport cu etapa „amintirilor din copilărie”, în care „frazele curgeau lent, bogate, arborescente”, acum narațiunea memorialistului trece la alte ritmuri, acoperind episoade scurte, ce ilustrează „anii de studii și de emancipare națională”, „alerti, militanți”: „Reconstituirea din primul volum era a unui mod de viață, a unei

civilizații regionale, cu vechi tradiții”, acum aceasta devine „strict documentară și mai ancorată în prezent, cu conștiința traversării unei perioade importante a istoriei naționale”²⁹. Iată, cuprinsul materialului memorialistic din acest volum: *O excursie prin munții Bucovinei (1906)*, p. 7–22; *Excursia din 1907*, p. 23–25; *Strada Balș, nr. 5*, p. 26–40; *Excursia la Viena (1907)*, p. 41–57; *Semnalul de alarmă*, p. 58–62; *Universitatea*, p. 63–80; *Congresul studenților români de pretutindeni (1909)*, p. 81–88; *Cursurile de vară din Vălenii de Munte (1910)*, p. 89–97; *Chetele cernăuțene*, p. 98–102; *Obiceiuri ale studențimii*, p. 103–105; *Marea închisoare din Stanislav*, p. 106–109; *Cu Manoli între Prut și Nistru (1911)*, p. 110–114; *Marginea, Rădăuți, Sucevița*, p. 115–123; *Aurel Vlaicu la Cernăuți, vara lui 1912*, p. 124–130; *Examenele mele universitare. Capacitatea*, p. 131–135; *Examenele pentru doctorat*, p. 136–140; *Primele luni de profesorat*, p. 141–145; *Societatea academică „Junimea”*, p. 146–153; *Legăturile „Junimii” cu celelalte societăți studențești*, p. 154–161; *Iași*, p. 162–163; *Botoșani*, p. 164–167; *Suceava*, p. 168–170; *București (1915–196)*. *Locuințe și proprietarii lor din primul refugiu*, p. 171–175; *Întâmplări din perioada primului refugiu*, p. 176–185; *Întâlniri cu oameni de seamă ai culturii și politicii românești*, p. 186–194; *Războiul (1916–1919)*, p. 195–199; *Cernăuți (1916–1917)*, p. 200–206; *Chișinău (1917–1919)*, p. 207–211; *Primul contact cu românii basarabeni*, p. 212–256. Și acest volum este datat: București, 8 octombrie 1964. În paginile volumului sunt evocați, între alții, profesorii săi de la Universitatea Francisco-Josefină din Cernăuți: Vasile Gheorghiu, Raimund Friedrich Kaindl, Eugen Kozak, Johannes Kromayer, Ion Nistor, Karl Alfons Penecke, Eusebie Popovici, Sextil Pușcariu, Ernest Rabener, Emilian Voiuțchi, Richard Wochle, Ritter von Zingerle, dar și colegi de studii ori de generație: Teodor Balan, Alexandru Bocăneț, Vasile Lițu, Petru Luția, Vasile Marcu, Claudiu Percec, Viorica Ursuleac, Zaharia Voronca, Magda Würzer ș.a.

Volumul III al *Amintirilor din Țara Fagilor* este precedat de un *Cuvânt înainte*, semnat de Barbu Cioculescu, p. 5–8, dar și de un *Scurt istoric al familiei Țopa* (ramura Dimitrie Țopa), p. 9–17, întocmit de inginerul Dimitrie Țopa, fiul autorului, la București, în decembrie 2013. Rostul scrierii, în contextul globalizării contemporane – potrivit lui Barbu Cioculescu –, ar fi acela „de sursă nu numai de informație, ci și una de noi satisfacții estetice”: „Ca fenomen de unificare a etniilor, globalizarea își are primejdiile ei, cea mai apropiată fiind aceea de uniformizare, recte de pierdere a caracteristicilor naționale ale multora dintre popoarele lumii, supuse unei politici de fracturare a trecutului de prezent, de rupere de trecutul caracterizator. [...] Ca răspuns, societatea românească de după comunism a resimțit puternic nevoia de a-și recupera trecutul, bogata recoltă de scrieri memorialistice a ultimelor două decenii stând martoră acestei noi și substanțiale preferințe a publicului cititor. Între istorie și literatură, descriptivism și sinteză, memorialistica a devenit o sursă nu numai de informație, ci și una de noi satisfacții estetice” (p. 5).

²⁹ Ion-Bogdan Lefter, *op. cit.*, p. 22, 23.

„Prin mijlocirea culturii”, profesorul Ovid(iu) Țopa își valorifică „lunga senectute”, așternând pe hârtie „povestea vieții sale de luptător pentru identitatea națională”.

Și acest volum se caracterizează prin preferința pentru „reconstituirea documentară”, fragmentată, a trecutului, așa cum o dovedește, în principal, structura sa: *Bilanțul stăpânirii habsburgice în Bucovina*, p. 18–33; *Pacea și dezarmarea*, p. 34–40; *Sbiera – Amintiri*, p. 41–101; *Câteva personalități ale românilor bucovineni ale începutului de veac XX*, p. 102–157 (Gheorghe Tofan, Mihai Teliman, George Popovici, Stănică (Constantin) Berariu, Frații Flondor, Ion Grămadă, G. Rotică, Dr. Nicu Blându, Isidor Ieșan, Lascăr Luția); *Aleluia*, p. 158–174); *La Picker*, p. 175–222; *Hluhman (Ceremușeni. Un ciudat consilier agricol și o societate la fel de ciudată)*, p. 223–265; *Amintiri (material adunat din file răzlețe)*, p. 267–268; *Carul de foc al Sf. Ilie. Rarancea. Sfârșitul lui iulie 1896*, p. 269–272; *Petre Liciu la Cernăuți*, p. 273–279; *Constanța și Dobrogea*, p. 280–285; *Bărbații de seamă ai Bucovinei. Conferință ținută la Suceava, la 9 iulie 1967*, cu ocazia sărbătoririi a 40 de ani de la absolvirea Școlii Normale din Vășcăuți pe Ceremuș de către promoția 1927, p. 286–298; *Sugestii despre evenimente*, articol întocmit înainte de începerea lucrărilor de construcție la Hotelul Intercontinental, p. 299–301; *Bizantinologul Strzigowski la Sucevița*, p. 302–304; *Matthias Friedwagner*, p. 305–307; *Cramerius – un prieten cehoslovac*, p. 308–309; *Doctor Teodor Tarnawschi*, p. 310–312.

Acest material compozit este urmat de opt scrisori, p. 313–333, între care două se referă la „pașii necesari pentru cinstirea lui Drăguțescu” în Bucovina, șapte anexe, cu facsimile și extrase după/din diverse documente de familie, precum și un album, cu reproduceri după ilustrate de epocă, editate la începutul secolului al XX-lea, și după fotografiile de familie (10 planșe nenumerotate). Și acest volum este datat. Potrivit precizărilor de la sfârșitul unor materiale, episoadele rememorate au fost scrise în 1964, cu excepția câtorva scrisori expediate ulterior (1965, 1968). Un singur episod este datat anterior (1958). Spre deosebire de celelalte volume, în care capitolele sunt urmate de un corp de note și comentarii, *Amintiri din Țara Fagilor*, vol. III, nu are note și comentarii însoțitoare.

Unele dintre materialele cuprinse în acest din urmă tom se înscriu în cadrele memorialisticii propriu-zise, detașându-se prin știința portretului, evocarea aproape solemnă și capacitatea de a informa fără ostentație: „Om mărunț, cap de roman, ochi scilipitori de inteligenți și un temperament meridional, Isidor Ieșan se trăgea dintr-un neam de oameni deștepți, din județul Sucevei. În timpul stăpânirii austriece nu l-am cunoscut personal, regimul perfid al Austriei transferându-l din Bucovina [...]. E vorba de Bosnia ocupată în 1878, la ordinul habsburgului de la Viena, de către Regimentul Nr. 91 al românilor din Bucovina. În această regiune atât de îndepărtată de provincia sa de baștină, a trebuit bietul Ieșan să facă slujba de funcționar financiar. Dar omul nu numai că nu și-a uitat originea, ci a și activat acolo mai mult pe tărâmul național, nu ca atâția deputați bucovineni, fie în Parlamentul vienez, fie în Dieta cernăuțeană. [...] Din neamul ieșenilor s-a ridicat și

un profesor universitar, Alexandru, care, încă sub austrieci a luat un premiu cu ocazia unei lucrări despre Kant, în urma unui concurs organizat de către o societate de filosofie din Germania. Din familia Ieșan făcea parte și inspectorul școlar Mihai, funcționar corect. Dintre toți, cel mai de seamă a fost însă Isidor Ieșan, bărbat uitat, desconsiderat de către aceia care, în numele naționalismului, au știut să-și facă interesele. Nicio stradă nu i-a purtat numele, nici la Cernăuți, când se mai puteaface încă asta, nici în Capitala țării” (*Isidor Ieșan*, p. 147, 148, 150–151).

Plăcerea de a povesti, știința de a îmbina descrierea interioarelor cu povestirea savuroasă și portretul expresiv le regăsim în secvența *La Picker*: „Cum intrai în această hală de vin, dădeai cu ochii de tejgheaua destul de mare și plină de mâncărurile preferate ale evreimii cernăuțene: bucăți întregi de ficat de găscă, răcitură de pește, pește prăjit sau rasol, găște întregi tăiate și alte bunătăți după care îți lăsa gura apă.

În dosul tejghelei stătea un bătrân în hainele sale de evreu ortodox, un caftan cam în felul rasei negre purtate de preoții noștri și o mică iarmurcă pe cap, cum se spunea tichiei pe care o purtau bătrânii evrei ortodocși. Cu păr cărunt, o barbă albă destul de frumoasă, doi ochi căprui foarte vioi, mâini fine, Picker avea o înfățișare simpatcă, mai ales că știa și cum să se poarte cu clienții, dar și cu soția sa, o evreică bătrână, scundă, destul de grasă; cu mutra ei de bună gospodină, parcă te îndemna să te așezi la masă, ca să guști ceva din bucatele gătite de ea, înainte de a bea sfertul de vin pe care ți-l aducea bătrânul din beci. [...]

Și societatea era aleasă, căci ea se alcătua din câțiva membri ai clerului nostru superior, din profesori universitari, magistrați și câteva persoane aparținând clasei noastre intelectuale. Dacă ar putea pereții acestei camere să povestească tot ce au auzit de la musafirii care au cinstit-o cu prezența lor, mai ales în primii ani ai stăpânirii românești (1919–1925) și ar pune pe hârtie cele spuse de ei, am avea poate cea mai completă descriere a istoriei Bucovinei românești, nu numai a acestor ani, n-am afla numai mentalitatea unei bune părți a clasei intelectuale românești din Bucovina în ceea ce privește atitudinea ei față de schimbările [survenite] în urma războiului din 1914–1918, dar și o bună parte a istoriei culturale și sociale a Bucovinei austriece, căci discuțiile purtate de aleșii musafiri ai lui Picker nu se refereau numai la chestiuni actuale, dar și la amintiri din vremuri apuse, care mergeau până la primele decenii ale veacului trecut.

Astfel de mărturii ale musafirilor, puse pe hârtie de cei patru pereți ai camerei primitoare, ar fi de mai mare însemnătate pentru adevărul istoric al timpului, în jurul căruia se învârteau discuțiile, decât o istorie a vremii acesteia, scrisă de un istoric cu cele mai strălucite studii și bazată pe sute de documente seci, sursa principală a istoricilor. Și lucrul acesta nu-l spun eu, dar l-a afirmat un mare bărbat încă din prima jumătate a veacului trecut și anume cunoscutul romancier englez Thackeray, care spunea într-un loc: «Documentele cele mai autentice ale istoriei sunt literatura și mărturiile semenilor. Ficțiunea transmite mai mult adevăr în soluții decât volumul care pretinde că e adevărat. Din cărțile de ficțiune și din

mărturii scot adevărul timpului, în moravurile, mișcarea, îmbrăcămintea, plăcerea, râsul, ridicolul unei societăți, trăiesc timpurile vechi»”. Și scriitorul englez, încadrat în strălucita școală de romancieri din Anglia, ne-a dezvăluit în paginile sale fine și elocvente mai multe adevăruri politice și sociale decât toți politicienii și moraliștii la un loc. [...]

Interesante erau și diferitele progrese tehnice ale ultimului deceniu. Aici am aflat cum arătau primele cutii de chibrituri [...]. Tot aici am aflat despre prima lampă cu gaz, primul tren, în care țărani aruncau cu pietre, crezându-l mânat de necurat, despre introducerea luminii electrice la Cernăuți, a tramvaiului, cam în anul 1896, despre primul gramofon, despre primul automobil din Bucovina, al preotului Constantinovici din Pojorâta și câte și mai câte de acestea.

Apoi, tot aici, se pomeneau iernile cele mai grele, când cădeau vrăbiile din sbor din cauza gerului siberian, sau despre inundațiile Prutului, care se revărsa pe străzile orașului de jos, despre holera din 1866, despre incendii, vizite de capete încoronate și alte lucruri din trecutul orașului și al Bucovinei. [...]

Am pus aceste rânduri pe hârtie, pentru a arăta că și în Cernăuții primelor decenii ale veacului nostru mai trăia, cel puțin în înalta societate românească, acel spirit de iluminism al veacului al XVIII-lea, care ne-a dat piesa lui Lessing *Nathan cel înțelept*, modernizată atât de frumos de către Victor Ion Popa al nostru în piesa *Tache, Iacke și Cadâr*” (p. 176–177, 218, 222).

Prin ale sale *Amintiri din Țara Fagilor*, Ovid(iu) Țopa nu este doar „un autor delectabil și o mărturie neprețuită despre Bucovina de altădată, cu vechile și complicatele ei tradiții și forme de civilizație”³⁰, ci, mai mult decât atât, unul dintre fondatorii unei adevărate „pedagogii a memoriei” noastre culturale, a unui „ethos civic național” și a unei „etici a neuitării”, alături de Iraclie Porumbescu, Ciprian Porumbescu, I. G. Sbiera, Constantin Morariu, Teodor V. Ștefanelli, Leca Morariu, Iulian Vesper, Sextil Pușcariu, Filimon Rusu, Doina M. Teris (autori ai unor memorii, jurnale și cronici publicate), Ilie Dugan-Opaiț, Erast Tarangul, Maximilian Hacman (ale căror memorii se află încă în manuscris), de care noi, românii bucovineni, am fost înstrăinați timp de peste șapte decenii.

Țopa, Tudor. Născut la 27 mai 1928 în Cernăuți. Fiul profesorului Ovidiu Țopa, doctor în istorie, și al Angelei, născută Almăjanu, profesoară, directoare a Școlii Normale din Cernăuți. Învăță la Cernăuți, iar în refugiu la Liceul „Sfântul Sava”, apoi la Liceul „Cantemir-Vodă” din București. Studii universitare la Facultatea de Psihologie-Pedagogie a Universității București, absolvite în 1954. Profesor la Liceul Pedagogic din Vaslui și la Iași. Curator al primelor expoziții retrospective de pictură, la București: Theodor Pallady, Nicolae Tonitza, Ștefan Luchian, Dumitru Ghiață (1955–1956) și bibliotecar la Biblioteca Centrală de Stat și la Biblioteca Centrală Universitară „Nicolae Bălcescu” (fostele Așezăminte

³⁰ Ion-Bogdan Lefter, *op. cit.*, vol. I, p. 35.

Culturale „Brătianu”) în perioada 1957–1962, inspector la Direcția Bibliotecilor din Ministerul Culturii, cercetător la Institutul de Pedagogie și Psihologie.

Debut publicistic, în 1958, la „Gazeta literară”, cu o cronică plastică. Debut literar, în 1968, cu schițe, în paginile revistei „Luceafărul”. Colaborări, ulterior, la „Arta”, „România literară”, „Secolul 20”, „Vatra”, „Viața românească” etc. Traducător din Stendhal, Hippolyte Taine, Henri Focillon, stilizează transpuneri din Boris Bednii, Serghei Krutilin, Alexandr Ceaikoski. Realizator, o vreme, al emisiunii radiofonice „Săptămâna unui meloman”.

În pofida originii sale bucovinene, ca modalitate literară, Tudor Țopa se situează între reprezentanții Școlii de la Târgoviște, alături de Radu Petrescu, Mircea-Horia Simionescu și Costache Olăreanu, dar și în tradiția inaugurată de Mircea Eliade, Mihail Sebastian și Anton Holban.

Opera sa literară cuprinde două „romane-jurnal”: *Încercarea scriitorului* (1975) și *Punte* (1985), cea de a doua fiind răsplătită cu Premiul Uniunii Scriitorilor. Studentul Teofil A., protagonistul din *Încercarea scriitorului*, autor și personaj de roman, în același timp, este „un tânăr inteligent și cultivat, cu o mare poftă de cultură și dornic să se pătrundă de viață, să experimenteze limitele proprii în nesfârșite discuții” cu prietenii. Soluția narativă îi dă scriitorului o „mare libertate compozițională”, oferindu-i accesul la „soluții moderne, stăpânite pe deplin”. Astfel, „lucrarea” diaristului, prin detașare de contingent, îl apropie de virtuțile ficțiunii, prin care jurnalul devine „un produs elaborat”. În *Punte*, reapare același personaj, dar complexitatea construcției sporește, prin „suprapunerea mai multor partituri” și prin „subtile note de subsol”. Personajul-autor de aici este sedus de o aspirație nemărturisită spre „măreție și soliditate”, fiind fascinat de Homer, Cervantes, Goethe și având „amibiția atingerii totalității”. De „ținută călinesciană”, opera lui Tudor Țopa îngăduie cititorului „să asiste nemijlocit la transformarea insului obișnuit în scriitor”, apropiindu-se de „ultimul val al modernității”. „Stilist fără cusur, asemenea lui Radu Petrescu – cum observă critica literară –, Țopa dovedește aceeași virtuozitate în practicarea minuțioasă a autoscopiei prin examinarea lucidă a viselor, senzațiilor fiziologice, spaimelor sau revoltelor, precum și în înregistrarea rapidă și pregnantă, cu știința detaliului revelator, a fizionomiilor și evenimentelor din lumea exterioară” fiind prețuit, la adevărata sa valoare de către optzeciști.

Postum, cele două lucrări ale lui Tudor Țopa apar într-o nouă ediție, fiind îngrijite de Ruxandra Mihăilă: *Încercarea scriitorului*, Pitești, Editura Paralela 45, 2001; *Punte*, Pitești, Editura Paralela 45, 2002.

Lista traducerilor este mai lungă: Boris Bednii, *Fetele*, București, 1963 (în colaborare cu Simion Alterescu); Serghei Krutilin, *Amintiri din Lipiaghi*, București, 1965 (în colaborare cu Maria Roth); Hippolyte Taine, *Pictura Renașterii în Italia și alte scrieri despre artă*, cu o prefață a traducătorului, București, 1968; *Filosofia artei*, cu o introducere de Silviu Iosifescu și postfața traducătorului, București, 1973; Alexandr Ceaikovski, *Logodnica*, București, 1969 (în colaborare

cu R. Vasilescu-Albu); Stendhal, *Roma, Neapole, Florența*, cu o prefață a traducătorului, București, 1970; Henri Focillon, *Anul o mie*, București, 1971.

Tudor Țopa se stinge din viață la 10 august 2008, în București³¹.

³¹ Vezi și: Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași-Suceava, Editura Princeps-Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 535; A[lexandra] C[iocârlie], *Țopa, Tudor*, în Eugen Simion (redactor coordonator), *Dicționarul general al literaturii române*, vol. VII (Ț-Z), București, Editura Univers Enciclopedic, 2009, p. 48-49; https://ro.wikipedia.org/wiki/Tudor_Țopa; www.crispedia.ro/Tudor_Topa (accesat online: 28 februarie 2016).